

PETHŐ ANDRÁS

Recenzió Julesz Máté: Az egészséghez fűződő jog - A pótanyaságtól a COVID-19-ig című művéről^[1]

I. BEVEZETÉS

Az új típusú koronavírus okozta globális járvány a korábbiaknál is nagyobb mértékben a hétköznapi gondolkodásunk részévé tette az egészségünk megóvására irányuló elvárásainkat. Társadalmi diskurzusainkat olyan témák uralják, mint az egészségügyi ellátórendszer helyzete, az egészséghez fűződő jog, valamint a betegjogok gyakorlati érvényesülése, a koronavírus elleni védekezés különböző aspektusai.

Szükséges, hogy a jogtudomány is folyamatosan nyomon kövesse és feldolgozza a mindennapi életünket meghatározó egészségügyi innováció egyes aspektusait.

Erre vállalkozik Julesz Máté a Medicina Kiadó gondozásában 2020 végén megjelent *„Az egészséghez fűződő jog - A pótanyaságtól a COVID-19-ig”* címet viselő munkájában, mely a szerző orvosi jogi kutatás terén való széleskörű és figyelemre méltó munkássága új eredményének tekinthető. Ezen belül is a korábban már bemutatott témakörök még szélesebb körű feldolgozásának, valamint a kutatás újabb területekre való kiterjesztésének mutatkozik.

Az egészséghez fűződő jog - A pótanyaságtól a COVID-19-ig című munka tökéletesen illeszkedik a Medicina Kiadónál megjelent két korábbi könyvéhez,^[2] melyekben a mostanihoz hasonlóan, gyakorlati és nemzetközi példákkal átszőtt módon mutatja be a vizsgált területeket. A közlés módjára jellemző, hogy végig kimért, azonban kellően olvasmányos, így nemcsak a téma kutatói, hanem más érdeklődők számára is követhető, mind a probléma felvetésében, mind pedig annak részletezésében.

[1] Julesz, 2020, 164.

[2] Julesz, 2016, illetve Julesz, 2018.

II. A KÖNYV FELÉPÍTÉSE

A bemutatott témakörök ugyan látszólag nem kapcsolódnak koherensen egymáshoz, azonban mindegyikre igaz, hogy korunk kiemelt bioetikai, illetve orvosi jogi kérdéseit képezik, végső soron a könyv címében is kifejezésre juttatott egészséghez fűződő jog egy-egy gyakorlati megnyilvánulásaként.

Az első három fejezetben foglaltakkal (pótanyaság, a daganatos betegségekért való kártérítés, az egészséghez való alkotmányos jog) a jogirodalom hosszabb idő óta foglalkozik. A fejlődés szerteágazó képe és gyorsulása, valamint a nézőpontok és a joggyakorlat széles spektruma azonban megköveteli, hogy a jogirodalom is folyamatosan foglalkozzon velük, adott esetben a fejlődés szemszögéből is megerősítse a kialakulóban lévő joggyakorlatot, más esetben bemutassa annak változását, szükség esetén pedig felhívja a figyelmet a gyakorlatban rejlő veszélyekre, új jogi megközelítést sürgetve.

Ebbe az orvosi jogi környezetbe robbant bele a COVID-19 világjárvány, mely, ahogyan a hétköznapi életünket is átírta, úgy a bioetikai és az orvosi jogi gondolkodást is más új nézőpontokkal gazdagította, és valószínűleg még hosszú időn keresztül kihatással lesz rájuk.

III. PÓTANYASÁG (BÉRANYASÁG ÉS DAJKAANYASÁG)

Jelenkorunk kiemelt bioetikai kérdését jelenti a pótanyaság kérdésköre:

- Megengedhető-e, s ha igen, milyen formájában, milyen anyagi jogi és eljárási biztosítékokkal együtt?
- Milyen jogviták keletkezhetnek ezzel kapcsolatban, illetve a jog tud-e kielégítő megoldást kínálni rájuk?
- Tud-e a jog egyensúlyt teremteni a szükségszerűen keletkező jogvitákra adott válaszával?
- Általánosságban továbbra is felvetül a metajurisztikus kérdés, hogy az ember átléphet-e bármilyen határt, amire egyébként tudása alapján bizonyítottan és biztonságosan képes.

Az első fejezetben megmutatkozik az a jogbölcseleti tanulság is, hogy a jog különböző szegmenseiben kialakult konszenzusok általában évszázadokra, de mindinkább évezredekre visszamenő gyakorlati tapasztalatokkal együtt tudnak kodifikációig, illetve a megkövesedő joggyakorlathoz vezetni. A jogtörténeti kutatás, illetve a jogértelmezés történeti irányultsága a mindennapi joggyakorlatunkat is segíti. Ezzel szemben vannak olyan területek, és ilyen a pótanyaság kérdése is, aminek jogi leképeződésével először korunk emberének kell megküzdenie, és emiatt nem is támaszkodhat hasonló, évezredekre visszanyúló megoldási törekvések tapasztalataira.

Azzal együtt, hogy Julesz Máté a fejezetet kifejezetten annak szemléltetésével kezdi, hogy olyan kérdéskörrel beszélünk, amely az emberiség történetével szinte egyidős, a ránk maradt történeti és vallási források visszatérően foglalkoznak vele, de a jelenlegi formájában egészen a XX. századig elképzelhetetlen és megvalósíthatatlan volt. Valóságos és változatos formáit korunk technológiai fejlődése – így elsősorban az in vitro fertilizáció – teszi lehetővé, de talán nem túlzás, hogy megközelítőleg ekkora jelentősége van annak az eszmei-erkölcsi változásnak is, amely társadalmi szinten az elmúlt évszázadban bekövetkezett: a korábban a vallás által eleve meghatározott életrendtől, melyet az egyén készen kapott és számára követendő elvárás volt, a középpont mára az egyén által egyedileg és szabadon megválasztható életrend felé tart. Feltehetően a két folyamat egymást is ösztönzi. A fejezet így akarva-akaratlanul is rámutat a bioetikai mércék időbeli és térbeli eltéréseire, technológiai és társadalmi meghatározottságára.

Julesz Máté ebben a művében vállalkozik arra, hogy az egyes nemzeti jogrendszerek dajka- és póttanyasággal kapcsolatos jogi és gyakorlati szabályozását bemutassa – a nyugati civilizáción is túlmutató gondossággal.

Gondos összehasonlító jogi irányultsága hiánypótló azért is, mivel Magyarországon jelenleg a pót- és dajkaanyaság intézménye még szabályozatlan. Ebből kifolyólag fontos szerepet is magára vállal a szerző, hiszen – elsősorban az angol megnevezések tükörfordításával – próbálja letisztázni a szóba kerülő forgalmi kereteket, a felek között létrejövő szerződés tartalmát. A szerző rámutat arra is, hogy a szabályozatlanság ellenére természetesen a beavatkozások igénybevételére Magyarországon is van igény. Így azonban a szolgáltatás iránt érdeklődők kénytelenek más országban igénybe venni a lehetővé tett beavatkozásokat. A szabályozatlanság pedig a szerződéskötés szabadságának torz és jogilag kezelhetetlen megnyilvánulásaihoz vezethetne. Ezért elsődleges, hogy akár engedő, akár tiltó céllal, de az egyes nemzeti jogrendszerek a beavatkozásban részt venni kívánó minden fél érdekeit szem előtt tartva rendelkezzenek a bér- és póttanyaság intézményéről, hiszen ennek hiánya azt is eredményezheti, hogy a kiszolgáltatott anyagi helyzetben lévő béranyák tisztességtelen feltételek mellett lesznek kénytelenek a szerződést megkötni, mellyel kapcsolatban jogi védelemben nem részesülhetnek. Julesz Máté az indiai jogszabályi változások okainak felvázolásával szemlélteti ezt a szémszöveget,^[3] és szerzői elvárását is megfogalmazza: „csak egyféleképpen védekezhetnek a béranyaság keltette konfliktusokkal szemben: a törvényhozás eszközeivel”.^[4] Kifejti annak szükségességét is, hogy az intézményt nemzetközi megállapodásokkal is megalapozzák.

Implicit módon útmutatót ad arra vonatkozóan is, amennyiben magyar kívánságúak a jelenlegi európai szabályozások betartásával kívánnak részt venni a folyamatban, milyen lehetőségük van arra, hogy a környező országokban – el-

[3] Julesz, 2020, 12.

[4] Julesz, 2020, 21.

sősorban Ukrajnában – megszülető gyermekük jogi helyzetét Magyarországon rendezzék. Ez mutat rá arra is, hogy még azokban az országokban is, ahol nincs jogi szabályozása a póttanyaságnak, ott is felmerülhetnek nyitott jogi kérdések.

A fejezet megfogalmazása során figyelemmel van Navratyl Zoltán munkásságára is, aki doktori disszertációját alapul vevő művében,^[5] valamint más publikációiban is visszatérően foglalkozik korunk olyan egészségügyi beavatkozásaival, mely a jog és az erkölcs határait egyaránt feszegetik, valamint ezen beavatkozások megengedhetősége kapcsán az ember, mint teremtett, de egyúttal alkotó lény kettősségével.

IV. A DAGANATOS BETEGSÉGEKKEL KAPCSOLATOS KÁRTÉRÍTÉS

Művében Julesz Máté külön fejezet fejezetet szentel a korunk egyik népbetegségének tekinthető daganatos megbetegedésekkel kapcsolatos jogi kérdéseknek. A daganatos betegségek kiemelt kezelése azért is indokolt, hiszen ezeknél a betegségeknek az időfaktornak óriási szerepe van. Az időben felismert betegség gyógyítható, kezelhető. A gyógyulás, illetve a továbbélés esélye elvesztésének kártérítési jogi értékelése pedig folyamatos tárgyal szolgál a jogtudományi érdeklődés számára is.

Újszerűséget jelent a jogi megközelítés szempontjából, hogy a mű nyomtatékos hangsúlyt fektet a lelki-mentális hatások vizsgálatának is. A szerző a Kúria BH.2019.135. számon közzétett határozatának bemutatásával fejt ki, hogy a műtétek lehetséges következményei között nemcsak fizikai hátrányok, hanem lelki megbetegedések is lehetnek. Ilyenek lehetnek a poszttraumás stresszen túl a különböző fóbiák, például a daganatfóbia kialakulása. Mint arra Julesz is rámutat, a beavatkozásokat megelőző tájékoztatások során a testi kockázatokon van a hangsúly, szemben a lelki kockázatokkal, holott ezek is valós és potenciálisan nagy kockázatok.^[6] Ennek kapcsán állapítja meg, hogy amennyiben a fóbiák kötelelem-keletkeztető tények, akkor a beleegyezésnek is ezek ismeretében kell megtörténnie.

A daganatfóbiás alapvetések az elmúlt évszázad kártérítési jogának kiemelt témájába, az azbesztártalommal kapcsolatos daganatos betegségek vizsgálatába vezetnek át bennünket. Ennek tükrén keresztül mutatkozik meg, hogy a daganatfóbia, mint lelki betegség a hétköznapi életben mekkora jelentőséggel bír. Az azbesztártalom ugyanis nem minden esetben jár daganatos megbetegedéssel. Sok esetben a mellhártyán plakkok alakulnak ki, amik nem rosszindulatú daganatos megbetegedések, azonban az elszenvedőjének lelki világát mégis az attól való félelemmel telíthetik meg.^[7]

[5] Navratyl, 2012, 300.

[6] Julesz, 2020, 91.

[7] Julesz, 2020, 92.

V. AZ EGÉSZSÉGHEZ FŰZŐDŐ ALKOTMÁNYOS JOG

Univerzális alapvetésével némileg elüt a könyvben tárgyalt más témaköröktől, azonban az abban leírtak értékéből és helytállóságából nem von le, hogy a könyv 3. fejezetében az egészséghez fűződő alkotmányos jog érvényesülésének egyes kérdéseit veszi vizsgálat alá a szerző.

Az alkotmányos vonatkozások leírása elvont megközelítést feltételez, azonban ez a fejezet sem nélkülözi az időszerű témák gyakorlati példákkal való bemutatását. A magán- és közegészségügyhöz való hozzáférés, az orvosi ellátás lelkiismereti okokból való megtagadása, vagy a kezelési szerződés jellege és tartalma mind olyan kérdések, melyek összehasonlítható jogi szemszögből való vizsgálata nélkülözhetetlen az egészséghez való jog kifejtése szemszögéből.

Végső soron nincs ez másképp a könyv többi fejezetében foglalt témaköreivel sem, melyek szintén értelmezhetők az egészséghez fűződő alkotmányos kifejtésének. Minden bizonnyal ez motiválta a szerzőt a könyv címválasztásában is. Emiatt talán célszerűbb lett volna a könyvet ezzel a fejezettel indítani.

VI. COVID-19

A COVID-19 megbetegedéssel való küzdelem a nemzeti jogrendszerek által bevezetett intézkedések első pillanatától kezdve visszatérően, nem egyértelműen meghatározott magatartást kívántak meg a polgároktól. A körülmények gyors változása okán a jogi szakértőként eljáró személyek, így jogalkotók, jogalkalmazók, államigazgatási tisztviselők vagy ügyvédek is részben látatlanban, de mindenképpen korábbi tapasztalatok hiányában voltak kénytelenek iránymutatást adni az emberek megváltozott együttélésére. Különösen égető témát jelentett az egyes szociális, nevelési és egészségügyi intézmények működésekének biztosítása, valamint a munkavégzés, az egyaránt kilátástalansággal szembesülő munkáltató és a munkavállaló együttműködésének biztosítása. Nem sokkal a veszélyhelyzet kihirdetését és az átmeneti jogszabályok hatályba lépését követően már megjelentek az első – jellemző módon online – webináriumok, melyekben az adott téma szakértői gyűjtötték össze saját értelmezéseiket, tanácsaikat a gyakorlat számára. Ezzel párhuzamosan pedig tudományos-kutatási mélységű munkák is születtek. Könyv formájában elsőként Julesz Máté foglalta össze a COVID-19 orvosi jogi vonatkozásaira vonatkozó kutatási eredményeit.

A koronavírus okozta egészségügyi veszélyhelyzetben természetesen az orvosi jogi kérdések is minden eddiginél jobban előtérbe kerültek. A korábban is leterhelt egészségügyi intézményrendszer, valamint a tömegével jelentkező betegség ismeretlensége átszabta a *lege artis* szerinti eljárást, ami a későbbiekben számos polgári jogi eljáráshoz is vezethet. Tekintettel arra is, hogy nemcsak a COVID19-cel megfertőződött betegek, illetve hozzátartozóik kérhetik majd számon ellátásuk mikéntjét, de tömegével merülhet fel a kórházban való meg-

fertőződés, mint kockázat kérdése, ahogyan az egyéb szűrővizsgálatok, beavatkozások elmaradásának következményeként a gyógyulási esély elvesztése is visszatérő jogvitákat generálhat, különösen a könyv második fejezetében foglalt daganatos megbetegedések időben való felismerhetőségének esetében.

A könyv negyedik fejezetében többek között felmerül az orvosi felelősségi mérce változása (*crisis standard of care*) lehetőségének, a jogalkotás késedelmé esetén az állam felelősségének, az oltásra kötelezettségnek, az oltáshoz való hozzáférés rangsorolásának, valamint a leközhögésből eredő igényeknek a megítélése. Eközben a nemzetközi szakmai fejleményeket is bemutatja. A könyv részletesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az egészségügyi válsághelyzet milyen hatást gyakorol az orvosnak az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) 77. § (3) bekezdésében megfogalmazott felelősségi mércéjére vonatkozóan.

Külön üdvözlendő a telemedicina kérdéskörének taglalása, mely a COVID-19 járvány időszakában már nemcsak elfogadott, hanem bizonyos helyzetekben elvárt érintkezési formává vált orvos és betege között.

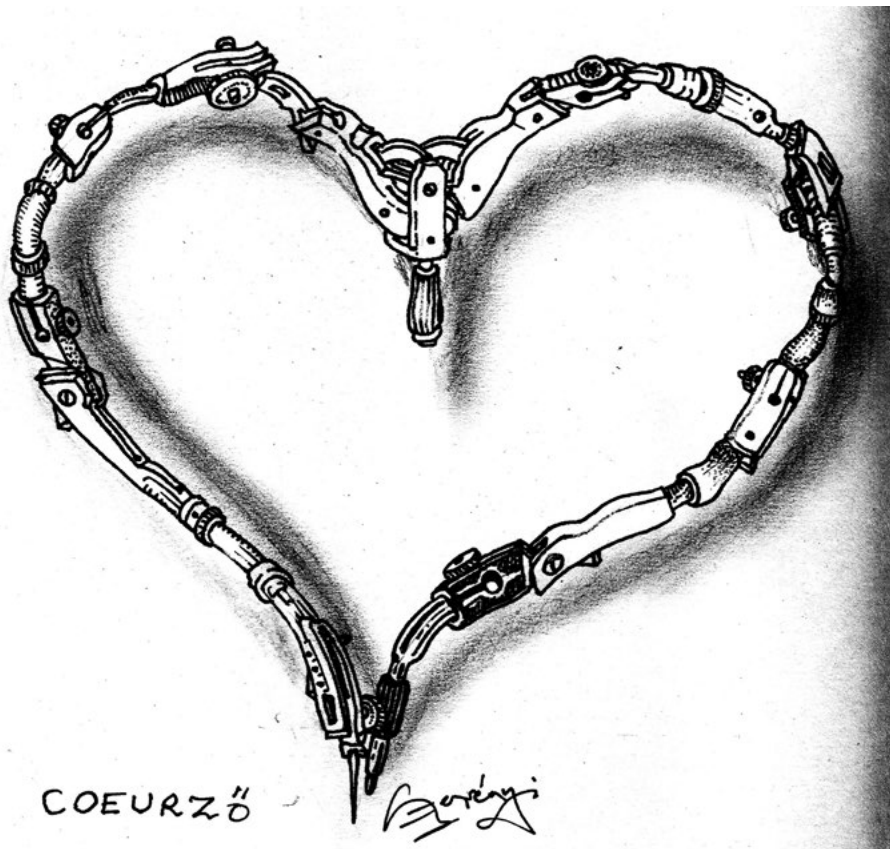
VII. ÖSSZEGZÉS

Julesz Máté munkája illeszkedik korábban megjelent műveihez, időszerű egészségügyi témakörök körültekintő bemutatására vállalkozik, mely során igyekszik aktuális kérdésekben végzett kutatásait, újszerű megállapításait közreadni. Összességében értékelve a könyv rámutat arra, hogy a rendkívüli intézkedésekre vonatkozó rendelkezések sokszor csak a gyakorlatban mutatják meg kritikus értelmezési pontjaikat.

A felvázolt témákban való további kutatást irodalomjegyzék, a könyvben való eligazodást tárgymutató segíti, így a mindennapi gyakorlati eligazodáshoz, valamint a hasonló irányultságú kutatásokhoz is használható alapot jelent.

IRODALOMJEGYZÉK

- Julesz Máté (2016): *Az orvosi jog aktualitásai. Az eutanáziától a klónozásig*. Medicina, Budapest.
- Julesz Máté (2018): *Orvosi jog működés közben: A hálapénztől a kártérítésig*. Medicina, Budapest.
- Julesz Máté (2020): *Az egészséghez fűződő jog - A pótanyaságtól a COVID-19-ig*. Medicina, Budapest.
- Navratyl Zoltán (2012): *A varázsló eltöri pálcáját? - A jogi szabályozás vonulata az aszisztált humán reprodukciótól a reprodukzív klónozásig*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Szerényi Gábor, Coeurző

Szerényi Gábor, *Tenger a zsebemben*